

O'ZBEK TILIDA QO'SHMA GAP HAQIDAGI UMUMIY QARASHLAR VA QO'SHMA GAP TURLARI

Andijon Davlat Pedagogika Instituti

PhD dotsent

Usmonova Xurshida Aybekovna

E-mail: usmonovaxurshida34@gmail.com

+998-90-525-40-54

Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim

yo'nalishi 203-guruh talabasi

Sotiboldiyeva Fotimaxon Rahmatali qizi

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqolada o'zbek tilidagi qo'shma gaplarning grammatik tabiati, ularning shakllanish xususiyatlari hamda turlari keng yoritilgan. Qo'shma gaplarning sodda gaplardan farqli jihatlari, bog'lovchi vositalar orqali yuzaga kelishi, mazmuniy va sintaktik munosabatlari tahlil qilingan. Shuningdek, bog'langan, ergashgan va bog'lovchisiz qo'shma gaplarning o'ziga xos belgilariga alohida to'xtalib o'tilgan. Maqola o'zbek tili sintaksisining muhim masalalaridan biri bo'lgan qo'shma gaplar nazariyasini ilmiy asosda yoritishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Qo'shma gap, sodda gap, sintaksis, bog'langan qo'shma gap, ergash gap, bosh gap, bog'lovchisiz qo'shma gap, grammatik aloqa, bog'lovchilar, sintaktik munosabat.

АННОТАЦИЯ:

В данной статье подробно рассматривается грамматическая природа сложных предложений в узбекском языке, особенности их образования и типы. Анализируются различия между сложными и простыми предложениями, их использование в качестве связующих элементов, а также их семантические и синтаксические отношения. Отдельно обсуждаются специфические особенности связанных, придаточных и несвязанных сложных предложений. Статья призвана на научной основе осветить теорию сложных предложений, являющуюся одним из важных вопросов синтаксиса узбекского языка.

Ключевые слова: Сложное предложение, простое предложение, синтаксис, связанное сложное предложение, придаточное предложение, главное предложение, несвязанное сложное предложение, грамматическая связь, связующие элементы, синтаксические отношения.

Abstract:

This article extensively covers the grammatical nature of compound sentences in the Uzbek language, their formation features and types. The differences between compound sentences and simple sentences, their occurrence through connectives, and their semantic and syntactic relations are analyzed. Also, the specific features of connected, subordinate and unconnected compound sentences are discussed separately. The article serves to shed light on the theory of compound sentences, which is one of the important issues of the syntax of the Uzbek language, on a scientific basis.

Keywords: Compound sentence, simple sentence, syntax, connected compound sentence, subordinate clause, main clause, unconnected compound sentence, grammatical connection, connectives, syntactic relation.

Kirish

Til jamiyatdagi eng muhim aloqa vositasi hisoblanadi. Inson fikrini aniq, ravon va ta'sirchan ifodalashda gaplarning o'rni katta. Gaplar tuzilishiga ko'ra sodda va qo'shma gaplarga bo'linadi. Sodda gap bir grammatik asosdan tashkil topsa, qo'shma gap ikki yoki

undan ortiq grammatik asosning mazmun va ohang jihatidan birikishidan hosil bo‘ladi. O‘zbek tilshunosligida qo‘shma gaplar sintaksisning eng murakkab va muhim bo‘limlaridan biri sanaladi. Qo‘shma gaplar inson tafakkurining murakkabligini ifodalashda katta ahamiyatga ega. Chunki bir nechta fikr, voqea-hodisa yoki harakatlar o‘rtasidagi munosabat aynan qo‘shma gaplar orqali ifodalanadi. Shu sababli o‘zbek tilida qo‘shma gaplarning shakllanishi, turlari va sintaktik xususiyatlarini o‘rganish muhim ilmiy masalalardan biridir. Qo‘shma gaplar ikki yoki undan ortiq sodda gapning o‘zaro mazmunan va grammatik bog‘lanishidan hosil bo‘ladi. Ular qismlarning birikish usuli va semantik munosabatiga ko‘ra **3 asosiy turga** bo‘linadi:

1. Bog‘langan qo‘shma gap

Qismlari teng huquqli bo‘lib, o‘zaro teng bog‘lovchilar yoki ohang yordamida birikadi.

- **Biriktiruvchi bog‘lovchilar** (*ham, hamda, va*): *Quyosh botdi, havo salqin tortdi.*
- **Zidlovchi bog‘lovchilar** (*ammo, lekin, biroq, -u, -da*): *Dars tugadi, lekin o‘quvchilar tarqalishmadi.*
- **Ayiruvchi bog‘lovchilar** (*yo, yoki, goh... goh*): *Goh yomg‘ir yog‘ar, goh quyosh charaqlardi.*

2. Ergashgan qo‘shma gap

Qismlari teng bo‘lmagan, biri ikkinchisiga tobe (ergash) bo‘lgan murakkab gap turi. Biri **bosh gap**, ikkinchisi **ergash gap** deb ataladi. Tobe qism bosh gapga quyidagilar orqali bog‘lanadi:

- **Ko‘makchi so‘zlar:** *...uchun, ...haqida, ...tufayli.*
- **Bog‘lovchilar:** *chunki, go‘yo, go‘yoki, agar, toki.*
- **Yuklamalar:** *-ki, -u (-yu, -ya), na... na.*
- **Ohang va -sa qo‘shimchasi:** *Bahor kelsa, tabiat uyg‘onadi.*

3. Bog‘lovchisiz qo‘shma gap

Qismlari hech qanday bog‘lovchi vositasiz, faqat **tinish belgilari** (vergul, tire, nuqta, ikki nuqta) va **ohang** yordamida mazmunan bog‘lanadigan qo‘shma gap.

- *Quyosh chiqdi, olam yorishdi.*
- *Vaqt g‘animat: uni behuda sarflash yaramaydi.*

Asosiy qism

Qo‘shma gap haqida umumiy qarashlar

Qo‘shma gap — ikki yoki undan ortiq sodda gaplarning mazmun va grammatik jihatdan o‘zaro birikishidan hosil bo‘lgan sintaktik birlikdir. Har bir sodda gap qo‘shma gap tarkibida predikativ birlik sifatida qatnashadi.

Masalan:

- Bahor keldi va tabiat uyg‘ondi.
- Men kitob o‘qidim, chunki ertaga imtihon bor.

Birinchi misolda ikki sodda gap teng bog‘langan bo‘lsa, ikkinchi misolda biri ikkinchisiga ergashib kelgan.

Tilshunos olimlar qo‘shma gaplarni o‘rganishda ularning:

- grammatik tuzilishi;
- mazmuniy munosabati;
- bog‘lanish usullari;
- ohang xususiyatlariga alohida e‘tibor qaratganlar.

Qo‘shma gap tarkibidagi sodda gaplar:

1. Teng munosabatda;
2. Tobe munosabatda;
3. Faqat ohang orqali bog‘langan bo‘lishi mumkin.

Shunga ko‘ra qo‘shma gaplar uch asosiy turga bo‘linadi:

- bog‘langan qo‘shma gap;
- ergashgan qo‘shma gap;
- bog‘lovchisiz qo‘shma gap.

Bog‘langan qo‘shma gap

Bog‘langan qo‘shma gap tarkibidagi sodda gaplar o‘zaro teng munosabatda bo‘ladi va teng bog‘lovchilar yordamida birikadi.

Asosiy bog‘lovchilar:

- va;
- ham;
- ammo;
- lekin;
- biroq;
- yo;
- yoki.

Misollar:

- Quyosh chiqdi va kun isidi.
- Men bordim, ammo u kelmadi.
- Yo sen borasan, yo men boraman.

Bog‘langan qo‘shma gaplarda sodda gaplar bir-biriga grammatik jihatdan bo‘ysunmaydi. Ularning har biri mustaqil fikrni ifodalay oladi.

Bog‘langan qo‘shma gaplarning ma’no turlari

1. Biriktiruv munosabati

Voqealar ketma-ket yoki bir vaqtda sodir bo‘ladi.

Misol:

- O‘qituvchi darsga kirdi va talabalar o‘rinlaridan turishdi.

2. Zidlov munosabati

Mazmun jihatdan qarama-qarshilik ifodalanadi.

Misol:

- Havo sovuq edi, lekin bolalar o‘ynashni davom ettirdi.

3. Ayiruv munosabati

Biror harakatning bittasi yuz berishi anglashiladi.

Misol:

- Yo imtihonga tayyorlanasan, yo past baho olasan.

Ergashgan qo‘shma gap

Ergashgan qo‘shma gap tarkibidagi sodda gaplardan biri bosh gap, ikkinchisi esa ergash gap hisoblanadi. Ergash gap bosh gapdagi fikrni izohlaydi, to‘ldiradi yoki aniqlaydi.

Misol:

- Agar yaxshi o‘qisang, maqsadingga erishasan.

Bu gapda:

- “maqsadingga erishasan” — bosh gap;
- “agar yaxshi o‘qisang” — ergash gap.

Ergash gap bosh gapga:

- bog‘lovchilar;
- yuklamalar;
- fe‘l shakllari;
- ko‘makchilar yordamida bog‘lanadi.

Ergash gaplarning asosiy turlari

1. Ega ergash gap

Bosh gapdagi egani izohlaydi.

Misol:

- Kim mehnat qilsa, u muvaffaqiyat qozonadi.

2. Kesim ergash gap

Kesimning mazmunini to'ldiradi.

Misol:

- Maqsadim shuki, yurtimga foydam tegsin.

3. To'ldiruvchi ergash gap

Bosh gapdagi to'ldiruvchini izohlaydi.

Misol:

- Men shuni bilamanki, ilm insonni yuksaltiradi.

4. Aniqlovchi ergash gap

Predmetning belgisini aniqlaydi.

Misol:

- Shunday insonlar borki, ular xalq xizmatida bo'ladi.

5. Hol ergash gap

Harakatning holatini bildiradi.

Hol ergash gap o'z ichida bir necha turlarga bo'linadi:

- payt;
- sabab;

- maqsad;
- shart;
- o‘rin;
- ravish;
- miqdor-daraja ergash gaplari.

Misollar:

- Yomg‘ir yog‘gani uchun yo‘llar loy bo‘ldi. (sabab)
- Vaqtida kelish uchun ertaroq yo‘lga chiqdik. (maqsad)
- Agar mehnat qilsang, natijaga erishasan. (shart)

Bog‘lovchisiz qo‘shma gap

Bog‘lovchisiz qo‘shma gaplarda sodda gaplar maxsus bog‘lovchilarsiz, asosan ohang va mazmun orqali bog‘lanadi.

Misollar:

- Bahor keldi, dalalar yashnadi.
- Eshik ochildi, hamma ichkariga kirdi.

Bunday gaplarda:

- vergul;
- nuqtali vergul;
- tire;
- ikki nuqta kabi tinish belgilar muhim vazifa bajaradi.

Bog‘lovchisiz qo‘shma gaplarning xususiyatlari

1. Qisqa va ixcham bo‘ladi.
2. Nutqqa ta’sirchanlik beradi.
3. Voqealarning tez almashinishini ifodalaydi.

Ma'no munosabatlari

Bog'lovchisiz qo'shma gaplarda:

- ketma-ketlik;
- sabab-natija;
- izohlash;
- qiyoslash;
- zidlik munosabatlari uchraydi.

Misol:

- Quyosh botdi, atrof qorong'ilashdi.
- Mehnat qilding — natijaga erishding.

Qo'shma gaplarning uslubiy ahamiyati

Qo'shma gaplar badiiy, ilmiy va publitsistik uslublarda keng qo'llanadi. Ular:

- fikrni batafsil ifodalash;
- murakkab voqealarni tasvirlash;
- sabab va natijani ko'rsatish;
- ta'sirchanlikni oshirish vazifalarini bajaradi.

Badiiy adabiyotlarda qo'shma gaplar qahramon ruhiyati va voqealar rivojini ochib berishda muhim vosita sanaladi. Ilmiy uslubda esa mantiqiy izchillikni ta'minlaydi.

Qo'shma gap — tuzilishiga ko'ra sodda gapga o'xshash ikki va undan ortiq predikativ birlikning intonatsiya va mazmun jihatidan bir butunlik hosil etishi bilan yuzaga keluvchi gap; gapning struktural jihatdan alohida bir turi. Qo'shma gap tuzilishi va qurilish materialiga ko'ra sodda gapdan farq qiladi. Sodda gapning qurilish materialini so'z yoki so'z birikmalari bo'lsa. Qo'shma gapning qurilish materialini sodda gaplardir. Sodda gap bitta predikativ asosdan, qo'shma gap esa ikki va undan ortiq predikativ asosdan tashkil topadi. Bir qancha turkiy tillarda, jumladan. o'zbek tilida, qo'shma gaplar qanday mazmun

munosabatlarini ifodalashi, grammatik belgilari, tuzilishi va intonatsiyasiga ko‘ra 3 asosiy turga bo‘linadi: bog‘lovchisiz qo‘shma gap; bog‘langan qo‘shma gap; ergashgan qo‘shma gap. Tarkibidagi predikativ birliklar o‘zaro bog‘lovchi yoki bog‘lovchi vazifasidagi so‘z yordamida emas, balki boshqa vositalar yordamida birikkan Q. g. lar bog‘lovchisiz qo‘shma gap hisoblanib, bunday qo‘shma gaplarda ohang muhim rol o‘ynaydi. Bog‘lovchisiz qo‘shma gaplar aksar hollarda bog‘langan va ergashgan qo‘shma gaplar bilan o‘xshash, munosabatdoshday ko‘rinsada, ular ana shu turdagi gaplarning bog‘lovchisiz varianti emas, balki qo‘shma gaplarning alohida turi hisoblanadi: „Saodatxon eshikni ochib yubordi, uyga muzday kuz havosi kirdi“ (S.Zunnunova). „Sultonmurod o‘zini chetga olishga tirishdi, xalq to‘lqini uni surib ketdi“ Tarkibidagi predikativ birliklar o‘zaro teng bog‘lovchilar yordamida birikkan (teng aloqali) qo‘shma gaplar bog‘langan qo‘shma gap deyilib, uning tarkibiy qismlari shaklan mustaqil ko‘rinsada, mazmunan va tuzilish jihatdan bir butunlikni tashkil etadi. Mas: „Bahor keldi va gullar ochildi“. „Dil-afro‘z chindan ham o‘zgargan. Ammo o‘ktam kulgusi, quralai ko‘zlarining kibrona boqishi o‘sha-o‘sha edi“ Tarkibidagi predikativ birliklar (sodda gaplar) bosh va ergash holatida bo‘lib, ya’ni bosh va ergash gaplardan tuzilib. ergashtiruvchi bog‘lovchilar, bir qancha fe‘l shakllari, yuklama va ko‘makchilar, nisbiy so‘zlar va tobelanish ohangi yordamida birikib, biri ikkinchisini aniqlash, to‘ldirish kabi vazifalarni bajaradigan qo‘shma gap turi ergashgan qo‘shma gap yoki ergash gapli qo‘shma gap deyiladi. Mas: „Bir kuni ko‘chada ketayotsam, Umri bir bosh uzum ko‘tarib kelyapti“ (A.Qahhor) gapidagi, „bir kuni ko‘chada ketayotsam“ qismi ergash gap bo‘lib, u bosh gapdagi (Umri bir bosh uzum ko‘tarib kelyapti) ish-harakatning amalga oshish payti (vaqti)ni aniqlab, uni to‘ldirmoqda, predikatdagi shaklga ko‘ra tobe holatda turibdi. Demak, bosh gap ergashgan qo‘shma gap tarkibidagi hokim komponent, ya’ni ergash gap tomonidan o‘zi yoki biror bo‘lagi aniqlanadigan, ergash gap tobe bo‘ladigan gapdir. Mas.: „Qaysi kishi ertalab shunday mashq qilsa, u dardga chalinmaydi“ gapi ega ergash gapli qo‘shma gap bo‘lib, undagi „u dardga chalinmaydi“ qismi bosh gap hisoblanib, bosh gapning egasi ergash gap orqali izohlanmoqda. Yoki „Shoshish kerak emas, chunki bu yil toshqin xavfi yo‘q“ gapida esa „Shoshish kerak emas“ bosh gap bo‘lib, ergash gap bosh

gapdan anglashilgan harakatning sababini ko'rsatmoqda. Ergash gapli qo'shma gap tarkibidagi tobe qism ergash gap hisoblanadi. Ergash gap bosh gapga ergashib (tobelanib), bu gapni yoki uning biror bo'lagini qandaydir (payt, o'rin, sabab, natija va boshqalar) jihatdan aniqlab, belgilab keladi. O'zbek tiliga doir mavjud darslik va qo'llanmalarda ergash gaplar (ergash gapli qo'shma gaplar) mazmun va vazifalariga ko'ra 14 turga ajratiladi. Qo'shma gap va uning turlari, qo'shma gaplarning tabiati masalalari rus va yevropa tilshunosliklari qatori o'zbek tilshunosligida ham keng, atroflicha o'rganilgan. Bu sohada, ayniqsa, akademik **G'.Abdu-rahmonov va M.Asqarovalarning xizmatlarini alohida qayd etmoq kerak. Shuningdek, A. G'ulomov, H. G'oziyev, F. Kamolov, A. Azizova, H. Rustamov, E. Azlarov, A. Kononov, E. Grunina, X. Ab-durahmonov, A. Nurmonov, N. Mahmudov** va boshqa ham o'zbek tilida qo'shma gap sintak-sisini o'rganish va rivojlantirishga munosib hissa qo'shganlar. Keyingi yillarda (o'tgan asrning 90-yillaridan) o'zbek tilshunosligida qo'shma gaplarni, umuman sintaktik hodisalarni yangicha nuqtai nazar bilan sistemaviy-struktur usulda o'rganish boshlandi. Qo'shma gaplarning yana bir muhim xususiyati shundaki, ular nutqning ta'sirchanligini oshiradi. Oddiy sodda gaplar bilan ifodalash qiyin bo'lgan murakkab fikrlar qo'shma gaplar yordamida oson bayon qilinadi. Ayniqsa, badiiy adabiyotda qo'shma gaplardan keng foydalaniladi. Yozuvchi yoki shoir voqealarni batafsil tasvirlash, tabiat manzaralarini jonlantirish, qahramonlarning ruhiy holatini ochib berishda qo'shma gaplarning turli ko'rinishlaridan foydalanadi. Natijada asarning badiiyligi va ta'sir kuchi ortadi. Ilmiy uslubda ham qo'shma gaplarning ahamiyati katta. Ilmiy matnlarda sabab-natija, shart, izoh, xulosa kabi murakkab mantiqiy munosabatlarni ifodalash uchun ko'pincha ergashgan qo'shma gaplardan foydalaniladi. Bu esa ilmiy fikrning izchil, mantiqiy va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi. Publitsistik uslubda esa qo'shma gaplar fikrning ta'sirchanligi va emotsionalligini oshirishga xizmat qiladi. Qo'shma gaplarda ohangning o'ri ham muhimdir. Ayniqsa, bog'lovchisiz qo'shma gaplarda ohang asosiy bog'lovchi vosita hisoblanadi. Gap tarkibidagi qismlarning qanday ohang bilan aytilishi ular orasidagi munosabatni belgilaydi. Masalan, sanash ohangi ketma-ket voqealarni bildirsa, pasayuvchi

ohang tugallangan fikrni ifodalaydi. Shuningdek, pauza va urg'u ham qo'shma gap mazmunini aniqlashtirishda katta ahamiyatga ega.

Xulosa

O'zbek tilida qo'shma gaplar sintaktik tizimning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Qo'shma gaplar orqali murakkab fikrlar, voqea-hodisalar o'rtasidagi turli munosabatlar ifodalanadi. Ular tuzilishiga ko'ra bog'langan, ergashgan va bog'lovchisiz qo'shma gaplarga bo'linadi. Har bir turning o'ziga xos grammatik va uslubiy xususiyatlari mavjud. Qo'shma gaplarni chuqur o'rganish o'zbek tilining boy sintaktik imkoniyatlarini anglashga yordam beradi. Shuningdek, ular nutq madaniyatini rivojlantirish va fikrni ravon ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Qo'shma gaplarning uslubiy imkoniyatlari juda keng. Ular yordamida nutqni ixcham, ravon va ta'sirchan qilish mumkin. Ayniqsa, bog'lovchisiz qo'shma gaplar qisqa va obrazli ifodasi bilan ajralib turadi. Bunday gaplar ko'pincha maqol va hikmatli so'zlarda uchraydi. Masalan: "Mehnat qilding — rohat ko'rasan" kabi gaplarda qisqalik bilan chuqur ma'no ifodalanadi. Hozirgi zamonaviy tilshunoslikda qo'shma gaplar faqat grammatik jihatdan emas, balki semantik, kommunikativ va pragmatik jihatdan ham o'rganilmoqda. Olimlar qo'shma gaplarning matn hosil qilishdagi vazifasi, nutq jarayonidagi o'rni va axborot uzatishdagi ahamiyatini tadqiq qilmoqdalar. Bu esa qo'shma gap nazariyasining yanada rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Demak, qo'shma gaplar o'zbek tilining boy sintaktik imkoniyatlarini namoyon qiluvchi muhim grammatik birliklardan biridir. Qo'shma gaplar badiiy, ilmiy va publitsistik uslublarda keng qo'llanib, fikrni izchil va ta'sirchan ifodalashga xizmat qiladi. Ayniqsa, badiiy asarlarda tasvirning obrazlilik va emotsionalligini oshirishda, ilmiy matnlarda esa murakkab mantiqiy munosabatlarni ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, qo'shma gaplarni chuqur o'rganish o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish, fikrni to'g'ri va ravon bayon qilish ko'nikmalarini shakllantirishda ham muhim o'rin tutadi. Shu sababli qo'shma gaplar mavzusi o'zbek tilshunosligining dolzarb va ahamiyatli masalalaridan biri bo'lib qolmoqda. O'zbek tilida qo'shma gaplar bog'langan, ergashgan va bog'lovchisiz turlarga bo'linadi. Har bir turning o'ziga xos grammatik, semantik hamda

uslubiy xususiyatlari mavjud. Bog‘langan qo‘shma gaplarda teng munosabat, ergashgan qo‘shma gaplarda tobelik munosabati, bog‘lovchisiz qo‘shma gaplarda esa ohang va mazmuniy yaqinlik asosiy rol o‘ynaydi. Bu esa o‘zbek tilining sintaktik jihatdan boy va mukammal tizimga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov G'. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili sintaksisi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
2. Asqarova M. *O‘zbek tili grammatikasi*. – Toshkent: Fan, 1985.
3. Mahmudov N., Nurmonov A. *O‘zbek tilining nazariy grammatikasi*. – Toshkent, 1995.
4. Sayfullayeva R. va boshqalar. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2009.
5. Ne‘matov H., Bozorov O. *Til va nutq*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1993.
6. Mirtojiyev M. *O‘zbek tili sintaksisi*. – Toshkent, 2000.
7. Hojiyev A. *O‘zbek tili sintaktikasi*. – Toshkent: Universitet, 200

Ссылки

1. Абдурахмонов Г. Синтаксис современного узбекского литературного языка. – Ташкент: Окитувати, 1996.
2. Аскарлова М. Грамматика узбекского языка. – Ташкент: Фан, 1985.
3. Махмудов Н., Нурмонов А. Теоретическая грамматика узбекского языка. – Ташкент, 1995.
4. Сайфуллаева Р. и др. Современный узбекский литературный язык. – Ташкент: Фан ва технология, 2009.
5. Нематов Х., Бозоров О. Язык и речь. – Ташкент: Окитувати, 1993.
6. Миртожиев М. Синтаксис узбекского языка. – Ташкент, 2000.
7. Ходжиев А. Синтаксис узбекского языка. – Ташкент: Университет, 200.

References

1. Abdurakhmonov G. Syntax of the current Uzbek literary language. – Tashkent: O'qituvati, 1996.
2. Asqarova M. Grammar of the Uzbek language. – Tashkent: Fan, 1985.
3. Mahmudov N., Nurmonov A. Theoretical grammar of the Uzbek language. – Tashkent, 1995.
4. Sayfullayeva R. et al. Current Uzbek literary language. – Tashkent: Fan va texnologiya, 2009.
5. Ne'matov H., Bozorov O. Language and speech. – Tashkent: O'qituvati, 1993.
6. Mirtojdiyev M. Syntax of the Uzbek language. – Tashkent, 2000.
7. Hojiyev A. Syntax of the Uzbek language. – Tashkent: Universitet, 200